

Anna Vanišová

Vorm en functie van afleidingen van persoonsnamen

Anna Vanišová heeft het aangedurfd een moeilijk onderwerp voor haar afstudeerscriptie te kiezen: het is niet vanzelfsprekend dat een niet-moedertaalspreker een taalkundig onderwerp behandelt. Dat ze daarbij ook nog een veeleer marginaal morfologisch proces als de afleiding bij persoonsnamen tot onderzoeksobject heeft gemaakt, verdient alle lof. Over dat onderwerp is in het Nederlands tot nog toe weinig geschreven op enkele artikelen over adjectiefafleiding uit de periode 1968-1970 en een paar artikelen over afleiding met het suffix *-ist* na. Afleiding van persoonsnamen komt ook nauwelijks aan de orde in bijvoorbeeld de *Algemeen Nederlandse spraakkunst* of in het *Morfologisch handboek van het Nederlands*. Die publicaties zijn door Vanišová geconsulteerd en ze maakt er blijkens de citaten ook een gepast gebruik van. Dat geldt overigens ook voor andere taalkundige werken over morfologie die ze voor deel 1 van haar studie heeft gebruikt. Daaruit blijkt dat ze zich ruim heeft ingelezen in achtergrondliteratuur over Nederlandse woordvorming.

De titel van de afstudeerscriptie geeft mijns inziens niet voldoende nauwkeurig de inhoud weer: hij suggereert dat de afstudeerscriptie een formele, linguïstische beschrijving zal geven van de afleiding van persoonsnamen en hun gebruik. Dat is niet het geval. De afstudeerscriptie focust vooral op de kennis die de ondervraagde respondenten van gelexicaliseerde, normatieve vormen hebben. [Terloops: Vanišová heeft zich veel moeite getroost om in België en Nederland voldoende respondenten te vinden en blijkbaar ook om ze te motiveren want het antwoordpercentage – 51 op 58 bevroegden – is erg hoog.] Dat is an sich een legitieme doelstelling, die bovendien vanuit didactisch oogpunt voor moedertaalsprekers én anderstaligen relevant is. Maar voor wie in een linguïstische beschrijving – en verklaring – geïnteresseerd is, is dat een gemiste kans. Een linguïst wil immers onder andere graag weten waarom een bepaalde persoonsnaam een bepaald suffix krijgt, met andere woorden: waardoor de distributie en allomorfie van de suffixen (zie pagina 15 van de afstudeerscriptie) wordt bepaald. Waarom is het bijvoorbeeld *kantiaans* en *lutheraans* en niet *kantaans* en *lutheriaans*? Is *nietzscheaans* gevormd met het suffix *-aans* of met *-eaans*? Indien het met *-eaans* is, is dat dan een vormvariant van *-iaans*? Waarom blijft er een *-e* bij de afleiding van *Nietzsche* (*nietzscheaans*) en valt die weg bij *Reve* (*reviaans*)? Treedt in bijvoorbeeld *horatiaans* het suffix *-aans* of het suffix *-iaans* op en hoe verklaar je dat? Waarom treedt *-esk* naast *-iaans* op bij *Dante* en *Kafka*? Waarom vallen sommige fonemen op het eind van de persoonsnaam weg (*us*, *ius*, *e*) en waarom komt er soms een foneem bij (*n* in platonisch)? Af en toe geeft Vanišová wel een correcte taalkundige verklaring van dit soort van variatie, zo op p. 76: “Het suffix *-iaans* komt bij *breugeliaans* en *mondriaans* voor. In het geval van Breugel wordt het suffix *-iaans* na het grondwoord toegevoegd, daarentegen bij Mondriaan wordt alleen het suffix *-s* toegevoegd omdat het grondwoord al op *-iaan* eindigt.” en op p. 87: “Het feit dat *Mondriaan* op *-iaan* eindigt, kan ook het oorzaak zijn van het voorkomen van het suffix *-esk*. Het is onwaarschijnlijk dat het suffix *-iaan* nog na het woord *Mondriaan* wordt toegevoegd. Vandaar dat het ook een van de weinige woorden is die gebruik maken van het suffix *-s*.” Maar op p. 94 past ze dezelfde redenering niet toe op *Justinianus*, waarbij de Latijnse uitgang *us* verdwijnt en er voor adjectivering aan de stam *justiniaan* enkel een *s* wordt toegevoegd. Vanišová brengt *justiniaans* ten onrechte onder bij het suffix *-iaans*.

Vanuit haar didactisch uitgangspunt stelt Vanišová zich erg streng op voor vormen die ze niet in haar referentiewoordenboek, Van Dale, heeft aangetroffen. Antwoorden van respondenten die een afleiding maakten die niet in dat woordenboek staan, beschouwt ze op een

uitzondering na (p. 71 *elizabethaans*) als “incorrect”. Dat verklaart mede de slechte score van bijvoorbeeld *Caravaggio*: Van Dale vermeldt enkel *caravaggist* en *caravaggisme*, maar geen adjectief. Nochtans bestaat dat ook, want zoals de auteur zelf uit haar literatuuronderzoek weet (p. 34): “Belangrijk te noemen zijn de voorbeelden van de afleidingen van eigennamen: *Avifauna* – *avifaunesk*, *Caravaggio* – *caravaggesk*, *Don Juan* – *donjuanesk* [...]” Met andere woorden, Vanišová laat zich hier te veel leiden door de taalnorm (zoals die erg onvolledig is weergegeven in Van Dale) en te weinig door het taalsysteem. Daardoor test ze bij haar respondenten niet zozeer regelkennis dan wel veeleer toevallige kennis van gelexicaliseerde vormen. Uiteraard is het voor een taalgebruiker belangrijk die gelexicaliseerde, normatieve vormen te kennen – wat de auteur ook beklemtoont in haar conclusie (p. 97) – zodat hij bijvoorbeeld niet *lutheraan* zegt in plaats van *lutheraan*. Maar de vraag waarom het in het Nederlands *lutheraan* en niet *lutheraan* is, blijft daardoor natuurlijk onbeantwoord.

Vanišová weet dat behalve *-iaans* suffixen als *-ig*, *-erig* en *-achtig* productief zijn ter vorming van adjectieven bij persoonsnamen, maar vermeldt dat haar respondenten die zo goed als niet gebruiken (p. 98). Volgens de door haar gehanteerde beoordelingsmethode voor correctheid zouden vormingen met die suffixen overigens door haar toch niet als correct zijn aangemerkt omdat ze niet in haar referentiewerk Van Dale voorkomen.

Informatie over de verhouding tussen directe suffigering bij de persoonsnaam en suffigering via een al van de persoonsnaam afgeleide soortnaam komt niet goed uit de verf. Zo is (p. 63) *kantiaan* direct gevormd met *-iaan* bij *Kant*, evenals het als incorrect beoordeelde *kantist*; *kantianist* daarentegen is geen directe afleiding bij *Kant*, maar is gevormd door affixsubstitutie bij *kantianisme*, dat op zijn beurt een afleiding is bij *kantiaan*. De auteur is zich wel van dat probleem bewust want ze schrijft (p. 88): “De afleidingen die de filosofische of theologische richting aanduiden, staan in analogie tot de afleidingen die de volgelingen, aanhangers of leden van deze richting of leer bepalen: *kantianist* – *kantianisme*; *freudiaan* – *freudianisme*; *lutheraan* – *lutheranisme*.”

Bovenstaande opmerkingen vinden bijna allemaal hun oorsprong in de wat onduidelijke afbakening van het onderzoek, de verwachtingen die de voortreffelijke presentatie van het morfologisch kader in deel 1 wekken en de keuze van de titel die de lezer op het verkeerde been zet. Ze zijn niet bedoeld om afbreuk te doen aan de grote verdienste van Anna Vanišová, die een onderzoek heeft gevoerd dat geen enkele van mijn studenten – en ik heb zo’n honderd afstudeerscripties begeleid – in al die jaren heeft aangedurfd.

Prof. dr. W. Smedts
Onderzoekseenheid Nederlandse, Duitse en Computationale Taalkunde
Katholieke Universiteit Leuven

31 augustus 2011